

Роман Олійничук,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ВІДМІННОСТІ МІЖ ГРУПОВИМ ПОРУШЕННЯМ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ЗАКЛИКАМИ ДО ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ

Розглянуто групове порушення громадського порядку та заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку як кримінально карані діяння проти громадського порядку та моральності. Проаналізовано погляди науковців на правові категорії, які стосуються розмежування даних злочинів. Висвітлено наукові позиції щодо відмінностей між закликами до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, і груповим порушенням громадського порядку. Зроблено авторський висновок про відмінність складів досліджуваних злочинів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, відмінності злочинів, ознаки, громадський порядок, групове порушення громадського порядку, заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку.

Олійничук Р.

Различия между групповым нарушением общественного порядка и призывами к совершению действий, угрожающих общественному порядку

Рассмотрены групповое нарушение общественного порядка и призывы к совершению действий, угрожающих общественному порядку, как уголовно наказуемые деяния против общественного порядка и нравственности. Проанализированы взгляды ученых на правовые категории, которые касаются разграничения данных преступлений. Рассмотрены научные позиции о различиях между призывами к совершению действий, угрожающих общественному порядку, и групповым нарушениям общественного порядка. Сделано авторский вывод о различии составов исследуемых преступлений.

Ключевые слова: уголовная ответственность, различия преступлений, признаки, общественный порядок, групповое нарушение общественного порядка, призывы к совершению действий, угрожающих общественному порядку.

Oliynychuk R.

Differences between group breach of public order and calls for actions which threaten public order

The group breach of public order and calls for actions which threaten public order as punishable acts against public order and morality are grounded. The researchers' views of the legal categories relating to differentiation of these crimes are analyzed. The scientific positions on the differences between calls for actions which threaten public order and group breach of public order are considered. The author's conclusion about the formulations of investigated crimes was made.

Keywords: criminal liability, differences of crimes, signs, public order, group breach of the public order, calls for actions which threaten public order.

Постановка проблеми. Протидія злочинності успішна тільки у тому випадку, коли активізується діяльність у напрямі запобігання груповим порушенням громадського порядку. Хоча цьому питанню приділено значну увагу багатьма науковцями, та все ж ряд питань залишаються дискусійними, а деякі взагалі знаходяться за межами наукових пошуків. Насамперед, це стосується розуміння його кваліфікуючих ознак, відмежування даного злочину від окремих суміжних деліктів. Водночас практика має певні проблеми, а деколи й допускає помилки при застосуванні ст. 293 Кримінального кодексу України. Покращення потребує і саме кримінальне законодавство, що регулює відповідальність за групове порушення громадського порядку. Саме це свідчить про актуальність дослідження відмежування групового порушення громадського порядку від суміжних злочинів, зокрема, закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розмежування групового порушення громадського порядку із закликами до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, а також охорони громадського порядку від злочинних посягань розглядалися у працях українських вчених,

зокрема В. В. Кузнєцова, І. М. Копотуна, О. І. Зінченко та ін. Так, монографічна робота В. В. Кузнєцова висвітлює проблему кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності [7]. Дослідження І. М. Копотуна присвячене громадському порядку як об'єкту кримінально-правової охорони [5]. О. І. Зінченко у своїй монографії приділив увагу поняттю, видам і кваліфікації одиничних злочинів [3]. Однак, незважаючи на досить значні наукові здобутки у цьому напрямі, багато аспектів даної проблематики, зокрема чітке розмежування групового порушення громадського порядку із закликами до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, залишаються малодослідженими та спірними, особливо у їхньому практичному застосуванні під час кваліфікації злочинних діянь.

Цілями даної статті є здійснення аналізу чинного кримінального законодавства та поглядів науковців на правові категорії, які стосуються розмежування групового порушення громадського порядку із закликами до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, а також формулювання авторських висновків про відмінність даних складів злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджувані злочини законодавець розмістив у Розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Кримінального кодексу (КК) України.

Ст. 293 КК України передбачає відповідальність за організацію групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях.

1. Об'єктом злочину є громадський порядок.

Порядок поведінки в громадських місцях груп людей передбачає наявність писаних та неписаних (моральних, звичаєвих) правил поведінки, яких слід дотримуватися при значній скупченості людей, а також результат дотримання цих правил. Вони охоплюють необхідність виконання законних вимог представників влади та адміністрації підприємств, установ, організацій, де відбуваються масові заходи, неперешкодження нормальній діяльності закладів торгівлі, культури, спорту, транспорту, державних установ, а також праці, відпочинку, пересуванню інших осіб тощо.

2. Об'єктивна сторона злочину включає в себе обов'язкові ознаки: 1) діяння, 2) наслідки, 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Діяння при вчиненні злочину, передбаченого ст. 293, виконується, як правило, шляхом дії і полягає в: 1) організації групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації; 2) активній участі у них.

3. Суб'єкт злочину загальний.

4. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом.

Ст. 295 КК України передбачає відповідальність за публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту.

Об'єктом даного злочину є громадський порядок. Проголошення закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, породжує обстановку тривоги і навіть паніку в населення, особливо тих його прошарків, яким загрожує заподіяння шкоди внаслідок вчинення таких дій; дезорганізує роботу органів управління, призводить до порушення нормального режиму праці, навчання, відпочинку громадян.

Об'єктивна сторона злочину включає одну обов'язкову ознаку – діяння. Воно виражається лише активною поведінкою – дією, яка може полягати в: 1) публічних закликах до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян; 2) розповсюдженні матеріалів такого змісту; 3) виготовленні таких матеріалів; 4) їх зберіганні.

Суб'єкт даного злочину – загальний.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною, крім того, злочин у формі виготовлення чи зберігання відповідних матеріалів характеризується спеціальною метою. Їх метою є тільки подальше розповсюдження вказаних матеріалів [11].

Об'єктом зазначених злочинів є «громадський порядок», тому виникає необхідність більш детального визначення сутності даного поняття, оскільки, як слушно зауважує І. М. Копотун, це сприяє:

1) точному визначенню самого поняття, його місця та значення в державному будівництві, що допоможе розв'язати низку проблем правового регулювання суспільних відносин (зокрема при відмежуванні адміністративних правопорушень від кримінально караних);

2) вирішенню питань про ступінь суспільної небезпеки посягання на громадський порядок та їх правової кваліфікації;

3) вирішенню питань про розподіл компетенції державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сфері охорони громадського порядку [5, с. 18].

Термін «громадський порядок» запозичений з французького законодавства початку XIX ст., коли було проведено чітку межу між судовою (кримінальною) поліцією та поліцією адміністративною, на яку було покладено обов'язок «охороняти громадський порядок в кожній місцевості» [5, с. 26]. У російському нормативно-правовому словнику поняття «громадський порядок» вперше вживається за часів Миколи I у Статуті про попередження та припинення злочинів 1832 р. Згодом його вживають в актах, прийнятих за Олександра III: у Положенні про заходи по охороні державного порядку від 14 серпня 1881 року і в Урядовому наказі Сенату, підписаному царем 12 липня 1889 року. Наказом встановлювалась у сільській місцевості посада земського начальника, а її введення пояснювалось «відсутністю близької народіві твердої урядової влади, яка поєднувала б у собі опікунство над сільськими обивателями з турботами про завершення селянського питання та з обов'язками по охороні благочиння, громадського порядку, безпеки і прав приватних осіб у сільських місцевостях» [10, с. 26].

Звертаючись до ретроспективного аналізу даної категорії, слід зазначити, що вже в радянський період поняття громадського порядку у вітчизняній юридичній літературі розглядалося у двох значеннях, що мають широке та вузьке тлумачення.

Громадський порядок у широкому змісті містить всю систему суспільних відносин, які виникають внаслідок дотримання та реалізації соціальних норм, принципів, ідей, які діють у суспільстві в усіх сферах життя та є суспільно необхідними та найбільш важливими для даного економічного і політичного устрою, поведінки громадян, державних організацій та громадських об'єднань [1, с. 65]. У такому значенні громадський порядок є об'єктом охоронного впливу всіх соціальних інститутів держави.

В онтологічному аспекті порядок характеризується філософами як поняття категорійного типу, що співвідноситься з безладом, який є його протилежністю [12, с. 32]. Порядок у суспільстві, що є умовою його існування, у той же час є наслідком процесів, що відбуваються в ньому. Цілком справедливою є позиція В. О. Навроцького, що для точного встановлення змісту поняття «громадський порядок» слід з'ясувати значення термінів «громадський» (стосується невизначеної кількості осіб) та «порядок»:

1) стан урегульованості суспільних відносин нормами права, моралі, звичаями, правилами співжиття, нормами громадських організацій;

2) результат дотримання членами суспільства встановлених правил і норм поведінки, які його утворюють [9, с. 445].

Досить розгорнуте визначення громадського порядку запропонував й М. Й. Коржанський: «Громадський порядок... не може бути об'єктом одного злочину. Громадський порядок – це порядок, що існує у даному суспільстві, тобто вся система його визначальних суспільних відносин. Громадський порядок включає правопорядок загалом, охоплюючи і громадську безпеку, і громадський спокій, і здоров'я населення, й інтереси особи та інші суспільні блага, що охороняються кримінальним законом» [6, с. 50, 54].

У даному контексті доречним є наступний приклад із судової практики. Так, Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя вироком від 29 квітня 2014 р. у справі № 335/4375/14-к 1-кп/335/327/2014 визнав винним особу Б. у вчиненні злочину, передбаченого ст. 295 КК України та призначив йому покарання у вигляді штрафу 850 гривень, оскільки встановив, що дана особа, знаходячись за місцем свого постійного проживання, діючи умисно, використовуючи власну комп'ютерну техніку з метою розповсюдження розмістив в мережі Інтернет в керованій ним групі «Народное освободительное движение Запорожье» в соціальній мережі «Вконтакте» повідомлення, яке містило фотокопію документа «План дій» з закликами до захоплення будівель або споруд, що загрожують громадському порядку. Зокрема, в пункті другому зазначеного документа містилися прямі публічні заклики до захоплення будівель Служби Безпеки України: «По областям – «отрубать» местные СБУ. Занимать здания, выключать, связь лишать дееспособности. У СБУ в Киеве должна пропасть опора на местах. СБУ – противник №1 и его нужно вырубить любым способом и засветить агентуру». Крім того, в пункті третьому зазначеного документа містилися прямі публічні заклики до захоплення будівель регіональних телестудій: «Занимать региональные телестудии и начинать свое вещание. Главное – сохранить технический выход на телесеть, а если журналисты разбегутся, можно делать что угодно – показывать ролики с ютуба, зачитывать новости. Главное – давать свою информацию» [2].

На підставі аналізу складів досліджуваних злочинів можна зробити висновок, що вони мають один і той же родовий та основний безпосередній об'єкти, а також суб'єкт злочину.

Суттєва відмінність між вказаними злочинами полягає саме в ознаках об'єктивної сторони складів злочинів. На перший погляд, ці злочини вчиняються лише дією, що їх навпаки зближує. Однак з'ясування змісту цих дій свідчить про різні форми злочинної поведінки. Так, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 295 КК України, полягає в двох формах: 1) публічні заклики до вчинення погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку; 2) розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, якщо ці дії загрожують громадському порядку або безпеці громадян. Об'єктивна сторона групового порушення громадського порядку, як вже зазначалося, полягає в таких формах: 1) організація групових дій; 2) активна участь у таких діях. Тобто, очевидно, що злочинні дії в зазначених злочинах можуть мати такі різновиди: фізичний та інформаційний. При цьому в першій формі злочину, передбаченого ст. 295 КК України, наявна така обов'язкова ознака, як публічність, яка також є характерною, як ми вже зазначали, для групового порушення громадського порядку. У другій формі вчинення злочину, передбаченого ст. 295 КК України, наявна така обов'язкова ознака об'єктивної сторони, як знаряддя вчинення злочину – матеріали із закликами до вчинення відповідних дій.

Подібні відмінності визначив й О. В. Кириченко, який проводив відмежування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці та групового порушення громадського порядку [4, с. 55]. Різниця між зазначеними злочинами, на думку вченого, полягає в тому, що завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці вчинюється інформаційним способом, а групове порушення громадського порядку – як інформаційним, так і фізичним. Інформаційні дії виражаються у закликах громадян не виконувати розпорядження органів державної влади тощо [4, с. 55].

Злочин визнається закінченим з моменту вчинення будь-якої з названих у ст. 295 КК України дій. Групове порушення громадського порядку вважається закінченим з моменту настання відповідних наслідків.

Також певне розмежування слід провести за ознаками суб'єктивної сторони. Групове порушення громадського порядку може бути вчинено як з прямим, так і непрямим умислом, а заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, – тільки характеризується прямим умислом. При цьому виготовлення чи збереження матеріалів, в яких міститься інформація про заклик до дій, передбачених ст. 295 КК, вчиняється з метою їх розповсюдження.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про відмінність складів злочинів, які передбачені ст. 293 та 295 КК України, в наступному: 1) в ознаках об'єктивної сторони (у змісті злочинних дій, у причинному зв'язку, в наслідках, знаряддях вчинення злочину); 2) у конструкції складів злочинів (за ст. 293 КК України – матеріальний, а за ст. 295 КК України – формальний); 3) в ознаках суб'єктивної сторони (ст. 293 КК України передбачає як прямий, так і непрямий умисел, а ст. 295 КК України – тільки прямий; в меті злочину).

Список використаної літератури

1. Беленький В. А. О сущности нарушений общественного порядка / В. А. Беленький // Вестник МГУ. – 1970. – № 6. – С. 64–69. – (Сер. XII. «Право»).
2. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 29 квітня 2014 року у справі № 335/4375/14-к 1-кп/335/327/2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38630768>.
3. Зінченко О. І. Одичні злочини: поняття, види, кваліфікація : моногр. / О. І. Зінченко, В. І. Тютюгін. – Харків : «Фінн», 2010. – 256 с.
4. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Кириченко Олег Вікторович. – Запоріжжя, 2005. – 234 с.
5. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.
6. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : моногр. / М. Й. Коржанський – Д. : Юрид.акад. МВС ; Ліра ЛТД, 2007. – 252 с.
7. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : практ посіб. / В. В. Кузнецов ; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : А. В. Паливода, 2007. – 160 с. – (Сер. «Практика та право»).

8. *Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.*
9. *Кримінальне право України. Особлива частина : підручн. / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник [та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 3-тє, переробл. та допов.]. – К. : Юридична думка, 2009. – 744 с.*
10. *Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів / В. Налуцишин // Вісник прокуратури. – № 5 (59). – травень 2006. – С. 46–53.*
11. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/books/162/12354/28/#chapter>.*
12. *Помазков П. В. Борьба с преступлениями против общественного порядка: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Помазков Петр Васильевич. – Ростов на Дону, 2004. – 222 с.*

Стаття надійшла до редакції 18.05.2017.